

Mai dalnokok, antik hangszerrel

Lengyelne Kurucz Katalinnal, az Aquincumi Múzeum munkatársával Elek Szilvia beszélget

Római kori emlékek, romok, tárgyak, ma is élő és beszélő különös kövek között jár az, aki az Aquincumi Múzeumban sétál. Itt minden a múltról szól, még hozzá arról a szinte felfoghatatlanul régi múltról, amelyről – sajnos – még ma is oly keveset tudunk.

A múzeum munkatársai megszállottan keresik a válaszokat kérdéseinkre. Kutatják és próbálják megfejteni azt a rejtélyes és távoli korszakot, amely történelmünk része, még akkor is, ha Pannónia történetével csak érintőlegesen foglalkoznak az iskolai történelemkönyvek.

Az antik kultúra megismertetése, közkinccsé tétele, ez az aquincumi muzeológusok legfontosabb célja. Elhivatottságukat bizonyítja az a számos nagyszerű és izgalmas kezdeményezés, rendezvény, amely az utóbbi években egyre népszerűbbé teszi ezt a múzeumot, mind a nagyközönség, mind pedig a szűkebben vett szakmai érdeklődők körében is.

A Papp János színművész kezdeményezése nyomán született Aquincumi Költőverseny immáron tizenkettedik éve kerül megrendezésre az antik falak között, évről évre mind nagyobb érdeklődést kiváltva, s ebben az évben egy újabb versenyt is kiírt a múzeum – közösen az Óbudai Társaskörrel –; ez volt az 1. Aquincumi Dalnokverseny.

Erre a versenyre a szervezők zeneszerzőket invitáltak, olyanokat, akik a rendkívül népszerű és egyedülálló aquincumi orgona kísérelő hangjaira komponáltak énekelt művet, még hozzá a tavalyi költőverseny díjazott verseinek megzenésítését.

A verseny kiírása kétségkívül bizarr és izgalmas feladatot adott a zeneszerzőknek, hiszen egy 2000 évvel ezelőtti, összesen tíz billentyűvel rendelkező, fűjtatóval működő instrumentumra kellett komponálniuk. Ennek ellenére (vagy épp ezért?) a verseny komoly közönségsikerrel kísérve zajlott le június 21-én.

Kurucz Katalint, a múzeum közönségkapcsolati munkatársát, a verseny szervezőjét a dalnokversenyről és az aquincumi orgonáról faggattam.

Elek Szilvia: *Hogyan merült fel a zeneszerzői verseny ötlete, és mi volt a verseny célja?*

Kurucz Katalin: Az egész kezdeményezés a költőversennyel indult. Mivel múzeumunkban igen erős az akarat arra vonatkozóan, hogy az antik kultúrát népszerűsítsük, vannak rendezvényeink – mint például a római ünnepek, a Floralia vagy a Nimfa-ünnep –, ezeknek mind az a célja, hogy becsalogassuk a

látogatókat és rávilágítsunk arra, hogy nagyon érdekes és értékes ez a kultúra, másrészt hogy azt a rendkívül erős „amerikai kultúrát”, amely ma mindenhol hat az emberekre, valahogyan ellensúlyozzuk. Ennek hatásait sajnos már a múzeumi látogatókon is látjuk, akik végigrohannak a múzeumon, várják a „nagy durranást”, aztán rohannak tovább egy következő programra. Az európai kultúra viszont nem erről szól. Hanem arról, hogy leüljünk, elmélyedjünk, időt hagyjunk a gondolkodásra. Sajnos ettől jelen korunk egyre inkább kezd elszakadni. Egyéb rendezvényeink szűkebb szakmai köröknek szólnak, ezek közé tartozik a költőverseny, és immár a dalnokverseny is.

Megpróbáljuk programjainkban azt megjeleníteni, amit a látogató máshol nem talál meg.

A költőversenyhez egyébként az is kapcsolódik, hogy a múzeumnak egyik kutatási köre az antik művészetek megismerése mellett az is, hogy hogyan él tovább Aquincum a képzőművészetben, a költészetben és minden más művészetben. A költőversenynél jó partnerre találtunk a Pannon Művészeti Alapítványban és Papp Jánosban, akik segítségével antik színházi előadásokat is tartunk már évek óta. Jelenleg például a Lüsizstraté látható a romkertben. A költőverseny sikerén felbuzdulva pedig az idén elindítottuk a dalnokversenyt, kapcsolódva e világhírű zenei emlékünkhöz, az orgonához, de már az elkövetkezendő éveket is tervezzük, szeretnénk ugyanis a képzőművészetet is bevonni elkövetkező versenyünk közé.

E. Sz.: *Az aquincumi orgonán kívül található más zenei tárgyú lelet a múzeum területén?*

K. K.: Igen, apró zenei emlékeket őriz még a múzeum. Ezek például a kis csengettyúk vagy sípdarabok. Valamint készült egy kithara-rekonstrukció Lotz Károly operaházi freskói nyomán, amely nem aquincumi lelet, sőt nem is pontos rekonstrukció, de mindenképpen értékes és érdekes dolog. Meg is szólaltatható, és időnként, egyes rendezvények alkalmából meg is szólaltatjuk. Igazából a múzeum gyűjteményében nincs több akkora jelentőségű zenei tárgy, mint az orgona. Ábrázolásokkal viszont találkozhatunk, például az Eskü téri erőd elejéről került elő a „crotalumos táncosnő”, kőbe vésve, ahol a táncosnő kezében látszik ez a kasztanyettaszerű római hangszer. Campona területéről is van egy táncosnő-ábrázolásunk. De ezek elenyésző jelentőségűek az orgonához képest, hiszen sehol a világon nem találtak olyan római kori orgonát, amelynek ennyi alkatrésze megmaradt volna.

E. Sz.: Ezek az eredeti alkatrészek hol vannak? Úgy láttam, hogy a kiállított tárlóban másolatokat lehet látni.

K. K.: Az eredeti alkatrészeket a budai Várban őrzik, trezorban. Így csak külön engedéllyel rendelkező kutatók tekinthetik meg.

E. Sz.: Meglepődve olvastam az orgonaterem falán lévő feliraton, hogy az orgonát gyógyításra is használták. Mit lehet erről tudni?

K. K.: A római korban tudták, hogy kellemes muzsika hangjai mellett könnyebben gyógyulnak a betegek. Tehát ez nem mai felfedezés, ezt már a rómaiak is kitalálták. Természetesen semmi bizonyítékunk nincsen arra, hogy ezt az orgonát is használták erre a célra, de általánosságban a szakirodalomban számos helyen említik, hogy a rómaiaknál a zene kiemelt helyet kapott a gyógyításban.

E. Sz.: Akkor ezek szerint, ahogyan a görögöknél a színházi előadások lelki terápiás céllal jöttek létre, így lehetett ez a rómaiaknál a zenével is? Ez egy-fajta – mai szóhasználatlal élve – zeneterápia lehetett?

K. K.: Igen, pontosan, mondhatjuk ezt így is.

E. Sz.: Aelia Szabinát összefüggésbe hozzák az orgonával. Állítólag ő játszott ezen a hangszeren.

K. K.: Igen, ez egy érdekes dolog. Ugyanis erre nincsen semmi konkrét bizonyíték. Ez mind csupán feltételezés. Aelia Sabina férje a Flórián téren állomásozó légio zsoldos katonája volt, maga is orgonált, és Aelia sírfeliratára azt írta, hogy felesége szépen énekelt, orgonált, és valamilyen pengetős hangszeren is játszott, de hogy melyik orgonán orgonált, erről nem tudunk pontosat.

E. Sz.: Lehet, hogy több orgona is volt?

K. K.: Elképzelhető, hogy igen. Az is meglehetősen lehet a látogatók számára, hogy ilyen kicsi ez a hangszer, pedig valószínű, hogy nemcsak ilyen kicsi orgonákat építettek az ókorban, hanem ennél sokkal nagyobbakat is. Ez a kicsi, fújtató orgona egyébként még ma is megtalálható például Indiában, utcai vagy népi hangszerként, tehát ez az orgonatípus még ma is él.

E. Sz.: Vízi orgonának hívják az aquincumi orgonát, holott kézi fújtatóval működik. Ennek mi az oka?

K. K.: Az elmúlt év őszén tartottunk egy szakmai konferenciát az orgonával kapcsolatban, és bizony akkor derült ki, hogy hiába régi felfedezésű ez a hangszer, valójában még igen keveset tudunk róla. Még az sem biztos, hogy billentyűkkel szólaltatták meg, de abban is bizonytalanok a kutatók, hogy víz vagy levegőoszlop segítségével jöhetett létre a hangja. Tehát ez az orgona igen rejtélyes hangszer.

E. Sz.: De mi mással szólalhatott meg ez a hangszer, mint billentyűkkel? Sok antik ábrázoláson láthatunk billentyűkön játszó játékost.

K. K.: Például különféle csúszkákkal. Visszatérve az alapkérdésre: vízi vagy fújtató hangszer – mi ezt az orgonát rákapcsoltuk vízhengerre is, és azzal is tökéletesen működött. Lehet, hogy soha nem tudjuk meg, valójában mi hajtotta. A vízi elnevezés pedig onnan is eredhet, hogy Hydraként szerepel a latin nyelvű bronzfeliraton. De még az sem kizárt, hogy abban az időben az orgona elnevezése annyira kapcsolódott a vízi működéshez, hogy már a légfújtatóshoz is ezt használták.

E. Sz.: Milyen további zenei események várhatóak a múzeumban a jövőben?

K. K.: A dalmokversenyt mindenképpen folytatjuk, de az orgona rendszeres bemutatását és egyéb kamarakoncertek megrendezését is tervezzük. Nagyon örülnénk annak is, hogyha találnánk olyan muzsikusokat, akik zenetörténészekkel, régészekkel együttműködve komolyan foglalkoznának az ókori zenével, hiszen ez egy nagyon izgalmas téma, és még kitaposatlan a hozzá vezető út. Vagyis kiaknázatlan ez a lehetőség. Mi, a múzeum részéről minden segítséget megadnánk, amit csak tudunk, így e cikk nyilvánosságát is kihasználva mondhatom, hogy várom azokat a vállalkozó szellemű zenészeket, zenetörténészeket, akik szívesen foglalkoznak ezzel a korszakkal.